

साहित्य

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

पुणे वर्ष २२ अंक १९ वा भारतीय सौर दिनांक ०७ ज्येष्ठ शके १९४८, गुरूवार दि. २९ मे २०२६ पाने ४ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

सुवर्णकाळ सुरक्षितता:

म्हातारपणीचा आर्थिक आधार

— प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय साहित्य

म्हातारपणीचा सुवर्णकाळ हा चिंतामुक्त आणि आर्थिकदृष्ट्या सुरक्षित असणे अत्यंत आवश्यक आहे. यासाठी तरुण वयातच योग्य पेशान योजना आणि बचतीमध्ये गुंतवणूक केल्यास उतारवयात उत्पन्नाचा नियमित स्रोत मिळतो आणि स्वावलंबी जीवन जगता येते.

माणूस हा अनेक मुखवटे परिधान करून जीवनात वावरणारा मनुष्य प्राणी आहे. अन्न, वस्त्र, निवारा... या मूलभूत गरजांवर आजचा माणूस जन्म शकत नाही. मूलभूत गरजांची व्याख्या बदलून त्यात महत्त्वाची बाब म्हणजे पैसा, समाविष्ट झाली आहे. जगताना सगळ्यांची नाटके करता येतात पण पैशाचे नाटक करता येत नाही, असे म्हणतात. आयुष्याच्या संध्याकाळी माणसाला माणसांची सोबत हवी असते. पण त्याचबरोबर म्हातारपणी आर्थिक आधार देखील हवा असतो. मग त्यावेळी पैशांचं काय करावचंय? 'हा संवाद ऐकायला, बोलायला आणि पुस्तकात वाचायला खूप सुंदर वाटतो. पण जेव्हा आयुष्य प्रत्यक्ष अनुभवाच्या उन्हात शेकू लागतं, तेव्हा एक लखव आणि तितकंच कडू वास्तव समोर येतं की, म्हातारपणी जगायला माणसाच्या मायेसोबतच विश्वातला पैसाच सर्वात जास्त उपयोगी पडतो.

हा विचार स्वार्थी किंवा कोरडा वाटू शकतो, पण आजच्या बदलत्या काळाचं हेच सर्वात मोठं आणि उघड सत्य आहे. स्वाभिमानाचं दुसरं नाव म्हणजे पैसा. तारुण्यात माणूस पैशाशिवायही दोन दिवस काढू शकतो, कारण शरीरात ताकद असते आणि भविष्याची आशा असते. पण म्हातारपणी शरीराची ताकद संपलेली असते. अशा वेळी विश्वात असलेला पैसा हा केवळ कागदाचा तुकडा नसून, तो स्वाभिमानाचा हुकमी एक्का असतो.

काही दशकांपूर्वीपर्यंत पेशान म्हणजे म्हातारपणीचा हक्काची काठी होती. नोकरी संपली तरी आयुष्य संपलेलं नसायचं, कारण दर महिन्याला ठराविक रक्कम खात्यात जमा होणार याची खात्री असायची. मुलांसमोर किंवा कोणापुढेही हात परावये लागणार नाहीत, हा एक सुम स्वाभिमान त्या पेशानमध्ये असायचा.

आज मात्र चित्र बदललंय. नवीन पेशान योजना (), खाजगीकरण आणि कंत्राटी पद्धतीमुळे पेशान हा शब्द सरकारी नोकरीतील काही मोजक्या लोकांपुरताच मर्यादित राहिला आहे. आजच्या पिढीसाठी पेशान ही हक्काची सोय राहिलेली नसून, तो स्वतःच स्वतःसाठी करावया एक गुंतवणूक प्लॅन झाला आहे. कालपर्यंत जे राज्य सरकार किंवा केंद्र सरकारची जबाबदारी होतं, ते आज शेअर बाजाराच्या लहरींवर आणि म्युच्युअल फंडाच्या आलेखावर अवलंबून ठेवलं गेलं आहे आज आपण एका अशा वळणावर उभे आहोत, जिथे 'पेशान' या शब्दाची जागा 'म्युच्युअल फंड' आणि 'एस.आय.पी.' ने घेतली आहे. हा केवळ आर्थिक बदल नाही, तर एका संपूर्ण संस्कृतीचा आणि मानसिकतेचा बदल आहे.

पूर्वी निवृत्तीनंतरची दुपार अतिशय निवांत असायची. पेशान ठरलेली असायची, त्यामुळे गणताची काशी आकडेमोड नसायची. पण आजच्या वास्तवात, एस.आय.पी. (सिस्टिमॅटिक इन्व्हेस्टमेंट प्लॅन) ही म्युच्युअल फंडात नियमित अंतराने (उदा. दरमहा) ठराविक रक्कम गुंतवण्याची एक सोपी आणि शिस्तबद्ध पद्धत आहे. हे अगदी बँकेच्या (रिकॉगिंड डिपॉझिट) सारखे असते, जिथे तुम्ही एकाच वेळी मोठी रक्कम न गुंतवता दरमहा अगदी ५०० रुपयांपासूनही सुरुवात करू शकता. एस.आय.पी. च्या माध्यमातून पेशान उभी करताना, माणसाची निवृत्तीही मार्केटच्या लहरींवर हेलकावे खाऊ लागली आहे.

सरकारी पेशानमध्ये एक हक्काची खात्री होती काहीही झाले तरी दर महिन्याला इतके पैसे जमा होणारच! याउलट, एस.आय.पी. ही एका मोठ्या समुद्रासारखी आहे. इथे परतावे मोठे मिळतात, संपत्ती निर्माण होते, पण सोबतच बाजार कोसळला तर? ही एक सुम भीती मनाच्या कोपऱ्यात कायम जिवंत राहते.

आजच्या काळात निश्चिततेची जागा गणिताने घेतली आहे. आजचा चाळीशीतला माणूस जेव्हा आपल्या भविष्यातील पेशानसाठी दरमहा एस.आय.पी. ची रक्कम बाजूला काढतो, तेव्हा तो केवळ पैशांची बचत करत नसतो; तो भविष्यातील एका अनिश्चित वास्तवाशी झुंजत असतो. मोबाईल स्क्रीनवर दर महिन्याला वाढणारे युनिट्स पाहताना मिळणारा आनंद हा अंकीय असतो, त्यात ती जुनी भावनिक ऊर्ज नसते. पूर्वीची पेशान म्हणजे संघ वाहणारी गोदावरी होतीपाणी कमी-जास्त होईल, पण प्रवाह थांबणार नाही याची खात्री होती. आजची एस.आय.पी. म्हणजे पावसाळी ओढा आहेग प्रचंड आहे, अर्थात पाणी देण्याची ताकद आहे, पण कधी कोरड पडेल ही भीतीही सोबत घेऊन येते. पेशान जरी एस.आय.पी. थोडी कोरडी वाटली, तरी आजच्या काळाच्या कठोर वास्तवात तीच आजच्या पिढीची खरी तारणहार बनली आहे. आजच्या काळात जेव्हा जुनी पेशान योजना इतिहास जमा झाली आहे, तेव्हा याच एस.आय.पी. ने तरणाईला एक नवा मार्ग दाखवला आहे. आता कोणाला सरकारवर अवलंबून राहायची गरज उरलेली नाही. 'माझी पेशान, मीच तयार करणार!' हा स्वाभिमान या नव्या गुंतवणुकीने दिला आहे.

महागाईशी दोन हात करण्याची ताकद या पेशानमुळे मिळते. जुनी पेशान महागाईच्या वेगापुढे कधीकधी तोकडी पडायची. पण एस.आय.पी. मध्ये चक्रवाढ व्याजाची अशी काही जादू असते, जी भविष्यातील महागाईच्या अन्नाळविक्रमळ राक्षसाला सहज तोंड देऊ शकते. वयाच्या पन्नाशीनंतर जेव्हा सिस्टिमॅटिक विथड्रॉल प्लॅन च्या माध्यमातून दरमहा खात्यात पैसे येऊ लागतात, तेव्हा तीच एस.आय.पी. एका आधुनिक पेशानचे रूप घेते.

आजच्या जगात पेशानसाठी एस.आय.पी. करणे ही माणसाची गरज आणि मजबुरी दोन्ही झाली आहे. जुन्या पिढीला या नव्या व्यवस्थेची भीती वाटते, तर नव्या पिढीला जुन्या व्यवस्थेची श्रीमंती अनुभवता आली नाही. पण शेवटी, माध्यम जुनं असो वा नवं, माणसाची मूळ गरज तीच आहेसुरक्षितता. पूर्वी ती एका सरकारी सहाने मिळायची, आज ती स्वतःच्या शिस्ताने आणि आर्थिक नियोजनाने मिळवावी लागते.

आयुष्याच्या संध्याकाळी जेव्हा कपाळावर आठ्या नसतील, मुलांवर पैशांसाठी अवलंबून राहवे लागणार नाही आणि स्वतःच्या हक्काच्या पैशाने नातवंडाना खाऊ दिला जाईल... तेव्हा त्या पैशांच्या पाकिटावर पेशान लिहिलंय की म्युच्युअल फंड परतावा, याने काहीच फरक पडत नाही. कारण समाधान हे आकड्यांमध्ये नसतं, ते त्या पैशामुळे मिळणाऱ्या निवांतपणात असतं!

पेशान म्हणजे केवळ काही रुपयांचे आकडे नसतात, तर तो आयुष्याच्या संध्याकाळी मिळालेला एक मानसिक आधार असतो. आजचं वास्तव जरी अनिश्चिततेचं असलं, तरी माणसाने स्वतःच्या भविष्याची पेशान स्वतःच निर्माण करणं गरजेचं झालं आहे.

शेवटी, आयुष्यभर जगासाठी धावपळ केल्यानंतर, आयुष्याच्या उत्तरार्धात जेव्हा पाय थकतात, तेव्हा प्रत्येकाला एकाच गोष्टीची आस असते 'विश्वात थोडं हक्काचं धन असावं आणि मनावर कसलाही ताण नसावा!' हेच आजच्या पेशानचं खरं आणि अंतिम वास्तव आहे.

हिंदुत्व ही संप्रदायाची चौकट नसून सर्वकालिक जीवनदृष्टी-भैय्याजी जोशी

'समाज संघटनेचा वारसा आणि संघ' पुस्तकाचे प्रकाशन

ज्योतिर्मय साहित्य

पुणे (विश्व संवाद केंद्र)- "हिंदू आणि हिंदुत्व या संकल्पना सर्वकालिक आणि वैश्विक आहेत. त्यांना एखाद्या विशिष्ट संप्रदायाच्या संकुचित चौकटीत बसवणे योग्य नाही. आपण नेमके कोण आहोत, या स्वतःची जाणीव हिंदूंना झाल्यास समाजातील सर्व प्रकारचे भेदाभेद आपोआप संपुष्टात येतील," असे प्रतिपादन राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे अखिल भारतीय कार्यकारिणी सदस्य भैय्याजी जोशी यांनी केले. परकीय आक्रमणामुळे आपण आपली व्यापक जीवनदृष्टी विसरलो आणि संकुचिततेमध्ये अडकलो. हा विसरलेला पाया पुन्हा मजबूत करून समाजात एकात्मता निर्माण करण्याचे काम राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ करत असल्याचेही भैय्येजी म्हटले. ज्येष्ठ विचारवंत आणि लेखक रमेश पतंगे लिखित 'समाज संघटनेचा वारसा आणि संघ' या पुस्तकाचा प्रकाशन समारंभ मंगळवारी (दि. २६) भारत इतिहास संशोधक मंडळाच्या वि. का. राजवाडे सभागृहात संपन्न झाला. भारतीय विचार साधना प्रकाशनातर्फे आयोजित या सोहळ्यात

प्रमुख वक्ते म्हणून भैय्याजी जोशी बोलत होते. व्यासपीठावर भारत इतिहास संशोधक मंडळाचे अध्यक्ष प्रदीप तथा दादा रावत, भारतीय विचार साधनेचे अध्यक्ष डॉ. गिरीश आफळे व कार्यवाह काशीनाथ देवडर उपस्थित होते.

भैय्याजी जोशी पुढे म्हणाले, "रमेश पतंगे यांच्यासारख्या कर्मशील व्यक्तीने संघ स्थापनेची एक वेगळी आणि अभ्यासपूर्ण मांडणी या पुस्तकातून केली असून, हे संदर्भ भविष्यात मार्गदर्शक ठरतील. हिंदू हा संप्रदाय नसून ती एक जीवनदृष्टी आहे. त्यावर आधारित ऋषीमुनींनी दिलेली जीवनमूल्ये कारभारपासून

कन्याकुमारीपर्यंत सर्वांसाठी एकच आहेत. आपली भाषा, देव, तीर्थक्षेत्रे आणि धर्मग्रंथ हे कोणत्याही जातीने दिलेले नसून ते सर्वांचे सामायिक आहेत. परंतु, आम्ही अमुक एका जातीचे या संकुचित भावामुळे एकसंध असलेला समाज विस्कळीत झाला. संकुचित संकल्पनांमुळे या समाज-इमारतीचे झालेले क्षरण रोखण्याचे काम वेळोवेळी संतांनी केले. तोच वारसा पुढे चालवत डॉ. हेडगेवारांनी संघाच्या माध्यमातून आपण सगळे एक आहोत हा भाव समाजात रुजवला. परस्परपूरकता आणि परस्परावलंबन हाच भारतीय चिंतनाचा पाया असून भारतमाता की जय या एका घोषवाक्यातून

सर्व प्रांतीय व जातीय संकुचितता दूर होते. संघ हे समाजापेक्षा वेगळे संघटन नसून तो समाजाचेच अंग आहे."

पुस्तकाचे लेखक रमेश पतंगे यांनी आपल्या मनोगतातून लेखनप्रवासाची भूमिका स्पष्ट केली. ते म्हणाले, "संघाच्या शताब्दी वर्षांच्या निमित्ताने आम्ही संघात का आहोत? हे पुस्तक आले, त्याचाच पुढचा भाग म्हणून हे पुस्तक प्रकाशित होत आहे. सामाजिक समरसता मंचाचे काम करताना झालेल्या प्रदीर्घ वाचनातून मला संघकार्याची व्याप्ती आणि खोली समजत गेली. भगवान बुद्धांनी ज्याप्रमाणे भारतीय ज्ञानमार्गाने ज्ञान प्राप्त करून सारनाथ येथे धम्मचक्र प्रवर्तन केले आणि मोजक्या लोकांतून संघ सुरू केला, तसेच साम्य डॉ. हेडगेवारांच्या संघ स्थापनेत दिसते. बुद्धांनी समृद्धीच्या काळात समाजाला अस्थि दीपो भव (तूच तुझा दिवा हो) हा संदेश दिला. बुद्धानंतर निर्माण झालेली पोकळी पुढे नाथपंथ, गोरखनाथ आणि वारकरी-धारकरी संप्रदायाने भरून काढली. हाच वैचारिक प्रवास गुरु नानकदेव, स्वामी दयानंद, स्वातंत्र्यवीर सावरकर, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ते डॉ. हेडगेवार असा पुढे आला आहे. या संपूर्ण

वैचारिक परंपरेचे दर्शन जनमानसाला व्हावे, म्हणूनच या पुस्तकाची निर्मिती केली आहे."

दादा रावत म्हणाले, "आजच्या संघ विचाराचे प्राचीन विचार आणि प्रबोधनयुगातील विचार असे दोन प्रमुख स्रोत आहेत. आपली ही परंपरा वारकरी आणि धारकरी परंपरेमुळेच टिकून राहिली, ज्याच्या बळावर आपल्याला १००० वर्षांचा प्रदीर्घ संघर्ष करता आला. हिंदू समाजाला द्रष्टा विचार देणारे महापुरुष लाभल्यामुळेच हिंदू समाज आणि राजकीय हिंदुत्व टिकून आहे. स्वामी दयानंदांनी सुरू केलेला विचार पुढे स्वातंत्र्यवीर सावरकरांनी शत्रू बोधाच्या अभ्यासाने पुढे नेला. लोकमान्य टिळकांनी सार्वजनिक गणेशोत्सवाच्या माध्यमातून लोकांना एकत्र आणले, तसेच प्रयोग डॉ. हेडगेवारांनी संघात केले. या सर्व समाजपुरुषांच्या प्रयोगांचा आणि परंपरेचा उत्कृष्ट आढावा रमेशजींनी या पुस्तकात घेतला आहे."

परिचय आणि प्रास्ताविक डॉ. गिरीश आफळे यांनी केले. सूत्रसंचालन संस्थेचे कार्यवाह काशीनाथ देवधर यांनी केले, तर मिलिंद भणगे यांनी आभार मानले.

तीर्थक्षेत्र अंदमान

ज्योतिर्मय साहित्य

सावरकरांच्या आयुष्यात अंदमान पर्वाला असाधारण महत्त्व आहे. चेन्नईच्या पूर्वेला आणि कोलकात्याच्या दक्षिणेला ७०० मैलावरील एका बेट समूहाला अंदमान हे नाव आहे. लहरी हवामान, जिकडेतिजके अरण्य, चिखल व घाणीचे साम्राज्य, मच्छर आणि जळवाचा उच्छाद यासाठी अंदमान प्रसिद्ध. इंग्रजांच्या राजवटीत जन्मठेपेचे कैदी मुद्दाम या बेटावर पाठवले त्यात खुनी, दरोडेखोर व डाकू यांचा समावेश असे. कुणी हवामान न मानवल्यामुळे तेथे मरून जात. पण अनेक जणांना छळाच्या यमयातना सहन न झाल्यामुळे त्यांना प्राण सोडावे लागे. ४ जुलै १९११ रोजी सावरकर अंदमानच्या काळकोटडीत बंदिस्त झाले आणि २१ जानेवारी १९२१ रोजी त्यांना या यमनगरीतून बाहेर काढण्यात आले.

दहा वर्षांचा त्यांचा हा कारावास म्हणजे अमानुष छळ, प्रचंड कष्ट, धीरोदात वृत्ती आणि प्रेरक कार्य यांचा रोमहर्षक इतिहास आहे. काळ्या पाण्याच्या शिक्षेत त्यांना अक्षरशः यमयातनांना तोंड द्यावे लागले. काथ्या कुटून हात रक्तबंबाळ झाले. तेलघाण्याला जुंपल्याने अनेक वेळा ते मूर्च्छित झाले. सकाळी ६ ते सायंकाळी ४ या वेळात सलग सात दिवस काथ्या कुटून त्यांचे हात रक्तबंबाळ झाले.

काम करताना त्यांना खूप यमयातना सहन कराव्या लागल्या. पण या परिस्थितीतही सावरकर हिंमत हरले नाहीत. वाट्याला येणारी प्रत्येक शिक्षा व काम ही इष्टापत्ती समजून त्याचा त्यांनी आपले ईप्सित साध्य करण्याकरिता उपयोग करून घेतला.

दुष्ट बारीचा अमानुष छळ, वाचायला काही नाही, बोलायला माणूस नाही, तेलघाण्याचे काम आणि रुक्ष जेवण या सर्व गोष्टी इतक्या भयंकर होत्या की, बंधांना वेड लागायची पाळी येई. इंदुभूषण नावाच्या बंधाने अखेर या जाचाला कंटाळून आत्महत्या केली. सावरकरांनी धैर्य खचू लागलेल्या अनेक बंधांना धीर देण्याची व उमेद वाढवण्याची कामगिरी बजावली. 'घाबरू नका. एक दिवस असा उपावेल, की याच कारागृहात तुमचे पुतळे उभारले जातील आणि अंदमान हे भारतीय यात्रेकरूंचे महम्मंगल तीर्थक्षेत्र होईल, अशा आश्वासक शब्दांत त्यांनी अनेकांना धीर

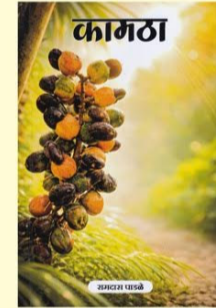
दिला.

उल्हासकर दत्त नावाचा बंदी वेडा झाला. इंदुभूषणने आत्महत्या केली. या गोष्टीची बारी जेव्हा थट्टा उडवू लागला तेव्हा सावरकरांनी त्याला चांगलेच झापले. सध्याची स्थिती लवकर

न बदलल्यास, राजबंधांना संप पुकारावा लागेल. लक्षात ठेवा. या भाषेत त्यांनी बारीला ठणकावले. राजबंधांची संघटना त्यांनी बांधली. अंदमानात त्यांनी शुद्धीकार्यही केले.

कुणी मुसलमान थाळीला शिवला की हिंदू बाटला गेला, अशी समजूत असल्याने अनेकजण मुसलमान बनले होते. सावरकरांनी त्यांना पुन्हा हिंदू धर्मात घेतले आणि अशा भाकडकथांवर विश्वास न ठेवण्याचे आवाहन केले.

अंदमानच्या काळ्याकुटू परिस्थितीतही सावरकरांचे मन सर्जनशीलतेचा ध्यास घेण्याइतके ताजे व टवटवीत होते. कमला आणि गोमांतक ही त्यांची काव्ये या बंदीशाळेतच जन्माला आली. ना कागद, ना पेन्सिल अशा वेळी कोठडीच्या भिंतीचा त्यांनी कागद बनवला. तर विटांचे तुकडे पेन्सिल बनली. श्लोक रचणे आणि ते पाठ करणे हा त्यांचा हातचा मळ होता. मूर्तीदुजती, महासागर यांसारखी दीर्घकाव्ये आणि चांदोबा चांदोबा भागलास का, जगन्नाथाचा रथोत्सव, आकांक्षा यांसारखी कितीतरी स्फुट काव्ये त्यांनी अंदमानच्या भीषण वातावरणात प्रसवली. (क्रमशः)

|| ग्रंथ प्रकाशन सोहळा ||

रामदास पाडले लिखित 'कामठा' या कादंबरीचे प्रकाशन

■ हस्ते ■

मा. उत्तम बावस्कर

(सुप्रसिद्ध ज्येष्ठ साहित्यिक)

■ अध्यक्ष ■

मा. श्रीकांत उमरीकर

(कवी, प्रकाशक)

■ प्रमुख पाहुणे ■

मा. अॅड. मिलींद महाजन

(हायकोर्ट, छत्रपती संभाजीनगर)

मा. अनिरुद्ध नाईक

(सुप्रसिद्ध साहित्यिक)

दिनांक : २८ मे २०२६, गुरूवार वेळ : सकाळी १० वा.

निर्भरक : समस्त गावकरी व मित्रमंडळ, पानवडोद बु., ता. सिल्लोड, जि. छत्रपती संभाजीनगर

सकल हिंदू समाज

सिडको N-2, छत्रपती संभाजीनगर

स्वातंत्र्यवीर .वि.दा.सावरकर. जयंती निमित्त अभिवादन कार्यक्रम

सकल हिंदू समाज (सिडको N-2) यांच्या वतीने स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावरकर यांच्या जयंतीनिमित्त अभिवादानाचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला आहे.

सर्वाना विनंती आहे की सिडको N-2 परिसरातील सर्व हिंदू बांधवांनी जास्तीत जास्त संख्येने उपस्थित राहावे...

दिनांक २८ मे २०२६ गुरूवार

वेळ सकाळी ठीक ८.३० वाजता

स्थळ दुर्गा माता मंदिर, महालक्ष्मी चौक, ठाकरे नगर, छत्रपती संभाजीनगर.

॥ विनीत ॥

सकल हिंदू समाज (सिडको N-2)

जात्यावरच्या ओव्या.....

काय सांगू महती झाल गायीला वासरू घरीदारी हंबरती माया लागली पाझरू ||६६३||

काय सांगू महती गाय पाजती वासराला मारी दुसण्या दुधाला फेस दाटला तोंडाला ||६६४||

©® सौ. मनोरमा बोरडे
छत्रपती संभाजी नगर
मो. 70207 33758

मनोपनिषद अर्थात मनाचे श्लोक-भाग ३५

ज्योतिर्मय साहित्य
असे हो जया अंतरी भाव जैसा।
वसे हो तयार अंतरी देव तैसा।
अनन्यास रक्षितसे चापपाणी।
नुपेक्षी कदा राम दासाभिमानी।३५।

अर्थ : आपल्या मनात परमेश्वराबद्दलचा जसा भाव असेल त्याप्रमाणे परमेश्वर आपल्या अंतरामध्ये वसतो म्हणजे त्याचे अस्तित्व जाणवते. अनन्यभावाने परमेश्वराला जो शरण जातो त्याचे रक्षण हा धनुर्धारी राम नक्कीच करतो. आपल्या भक्तांची तो कधीही उपेक्षा करत नाही.

(अनन्य - एकनिष्ठ, चापपाणी - हाती धनुष्य धारण केलेला /भगवंत)

विवेचन : आधीच्या श्लोकात समर्थ देव आपल्या भक्तांचे रक्षण करतो असे आपल्याला सांगतात. या श्लोकात ते आपल्याला परमेश्वर कोणत्या भक्तांचे रक्षण करतो ते सांगतात. परमेश्वर सर्व प्राणीमात्रांच्या ठिकाणी वास करतो. परंतु त्याच्याबद्दलची आपली जाणीव किती तीव्र आहे यावर आपल्याला त्याची होणारी अनुभूती ठरते. भगवंताविषयीची भावना जर आपल्या अंतःकरणात तीव्र असेल तर तो प्रकट होण्यास वेळ लागत नाही.

या श्लोकात भाव हा शब्द अतिशय महत्त्वाचा आहे. हा शब्द वेगवेगळ्या अर्थाने वापरला जातो. जसा भाव तसा देव किंवा देव भावाचा भुकेला असे आपण म्हणतो. कोणी भक्त स्वतःला परमेश्वराचा दास म्हणून घेतात. समर्थ स्वतःला रामाचा दास म्हणून घेत असत. ही दास्यभक्ती. काही भक्त परमेश्वराला

उगवतीचे रंग

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९३९२

आपला पती समजून त्याची पत्नीभावाने आराधना करतात. अशा प्रकारच्या भक्तीला मथुरा भक्ती असे म्हटले जाते. काही भक्त परमेश्वराला आपली आई मानून त्याची भक्ती करतात. ही वात्सल्य भक्ती. तर काही परमेश्वराला आपला मित्र किंवा सखा मानून त्याची भक्ती करतात. ही झाली सख्य भक्ती. असे भक्तीचे म्हणजेच भावाचे विविध प्रकार आहेत. आपली भक्ती ज्या प्रकारची असेल तशा स्वरूपात परमेश्वर आपल्याला दर्शन देतो. त्या अनादी अनंत आणि निर्गुण निराकाराला कोणत्याही रूपात प्रकट होण्यासाठी अडचण नाही.

शेगावीचे महान संत श्री गजानन महाराज यांनी आपल्या भक्तांना वेगवेगळ्या स्वरूपात दर्शन दिले होते. कोणाला त्यांनी समर्थ रामदासांच्या रूपात दर्शन दिले तर कोणाला विठ्ठलाच्या रूपात. परमेश्वराने सुद्धा आपल्या भक्तांना त्यांच्या इच्छेप्रमाणे विविध रूपात दर्शन दिले आहे. अर्जुनाला तर त्याने विश्वरूप दर्शन सुद्धा घडवले. अडचण परमेश्वराकडून नाही. अडचण आपल्याकडून असते. आपल्या मनामध्ये तेवढा समर्पण भाव नसतो. (क्रमशः)

॥ अभंग-माधव ॥

माधव मनोहर जोशी
दादर, मुंबई.
मो. 9833159630

मी अन् माझी सावली -----

मला तर वाटले होते, बहुत जन असती साथीला
मागे वळून,मी पाहता, चूक माझी, कळे मजला ॥१॥
नसे कोणीही,मजपाठी,साथ होती,मम सावली
मजसवे ती,फरफटते,तिची निष्ठा मला भावली ॥२॥
जगी आलो,मी हा एकटा, एकटा इथून जाणार
सगे साथी,तर ते मजला,निरंतर साथ ना देणार ॥३॥
माधव हा सांगतो सकलां, भजावे त्या, ईश्वराला
सावलीच्या,रूपामध्ये,साथ देतो,तो आपल्याला ॥४॥

© * _माधव मनोहर जोशी _ *

॥ संजय उवाच... ॥

@संजय काव्या पुणे 7743918559

श्री ब्रह्मचैतन्य गोंदवलेकर महाराज

ज्योतिर्मय साहित्य

अखंड रामसेवा ज्याला लाभली। धन्य धन्य त्याची माउली ॥ स्वार्थरहित रामसेवा। याहून दुजा लाभ न जीवा ॥ वाचने भगवंताचे नाव। कायेने भगवंतसेवा। चिती भगवंताचे ध्यान। आपण रहावे रामार्पण। याहून अन्य सेवा। कोणतीही नाही जाण ॥ जे जे दिसते ते ते नासते। हा बोध घेऊन चिती। सज्जन लोक जगी वर्तती। तैसे तुम्ही आता वागा

अखंड समाधानाचा मार्ग : नामस्मरण: वृद्धांना उपदेश

जगात ॥ मुलां-बाळांस सांभाळून राहावे। प्रपंचात उदास न व्हावे ॥ प्रपंचाची उपाधि। आता मनात न आणावी ॥ उपाधिवेगळे झाला। एसे एकू घावे मला ॥ उपाधीत राहिला। परि चिन्ताला न वास दिला। एसे देवा मनी। राम आणावा ध्यानीं। आता यापरतें हित। नाही दुसरे जगांत। हा माझा बोल। न मानावा फोल ॥ आता रामा तुझा झालो। कर्तेपणातून मुक्त झालों। एसे आणावे मनांत। शक्य तितके राहावे नामात। याहून दुसरे न आणावे मनांत ॥ लौकिकांतील मानापमान। यांचे सोडावे उदक। ध्यानीं आणावा रघुनंदन एक ॥ बायको-मुलांबाळांत राहावे। चित्त रामाकडे ठेवावे। होईल तेवढे नाम घ्यावे ॥ अंतरी परमात्मा त्यास। ठेवून साक्ष भावे भजावे रघुनाथास। न सोडावा मनाचा धीर। मागे आहे रघुवीर ॥

वृद्धपण आलें। शरीर क्षीण झालें। तरी आपण अभिमान घेऊनच राहिले। त्यास सोडावे दूर। प्रपंचात वृद्धपणीं न पाहावे। मुलांस मार्ग दाखवून सुखी राहावे। औषध पथ्यपाणी सांभाळावे। पण दुःखी कष्टी कधी न व्हावे ॥ शरीरसंपत्ति क्षीण झाली। तरी वृत्ति क्षीण नाही बनली ॥ जोवर देहाची संगति। तोवर 'मी-माझे' ही वृत्ति ॥ आता

वृत्ति राखावी रामापाशी। दुर्जी उठू न घावी त्यापरी ॥ आजवर जें घडलें। ते प्रापंचिक, पारमार्थिक असो भले। तें रामकृपेने झाले। हे ठेवावे चितीं। आता न सोडावा रघुपति ॥ वयोमानानें शरीर होतें क्षीण। वागणें आहे फार जपून ॥ देह आळशी न ठेवावा हे जरी खरे। तरी त्याची परिस्थिति ओळखून राहणे हे बरे ॥ आता आपण झालो शरीराचे अधीन। हे वयोमानानें दृश्य भासत। तरी भाव ठेवा रामापाशीं। ज्याला क्षीणता कधीं आली नाही ॥ चितीं राखावे समाधान। आनंदानें संसार करावा जाण ॥ समाधानाचें करावे जतन। ते नसावे कशावर अवलंबून ॥ लाभहानींत न गुंतवता मन। राखता येईल समाधान ॥ समाधानाला अडवणूक जाण। माझा मीच आपण ॥ देहाचे भोग ठेवावे देहाचे मार्थीं। समाधानांत राखावी वृत्ति ॥ सर्व कर्ता राम हा भरवसा ठेवावा ठाम। मग काळजीचे उरलें नाही काम। हे सर्व जुळतें म्हणतां राम राम ॥ तरी सर्वांनीं घ्यावे रामनाम। व्हावे परमात्म्याचे आपण। कृपा करील रघुवीर ॥

माणणे तुम्हा एकच पाही। नामावाचून दूर कधीं न राही ॥

॥ अध्यात्म ॥

मधुकर बोरीकर,
पुणे

ग्रंथराज श्री ज्ञानेश्वरी निर्मितीचे प्रयोजन कोणते? पुढे.....

महा प्रलया नंतर भगवान मनु हे रशियातील कॉकेशस पर्वताजवळ प्रथम राज्य करू लागले. हे सर्व ऐश्वर्य राहण्याचे, टिकण्याचे कारण असे होते की, त्याकाळी राजे लोक हे राजर्षी योग प्रवीण होते. व्यवहारात राजाची कर्तव्य पार पडत असताना ते राजर्षी योग धारी होते. योगाच्या या सामर्थ्याने शत्रू असण्याची शक्यताच निर्माण होत नसे. कारण योग सामर्थ्याने मैत्र भाव हा पसरला जायचा. आणि शत्रूच्या मनात यांचे वर हल्ला करावा असे देखील कोणाच्या मनात येत नसे. जोवर परंपरेने राजे लोक राजर्षी योग धारी होते तोवर देश सु संपन्न सुजलाम सुफलाम असा राहिला. हा राजर्षी योग सुरुवातीस भगवान शंभूंनी विष्णू यांना दिला. म्हणून योगाचे आद्य प्रवर्तक समर्थ सिद्ध गुरु, आदी गुरु म्हणून महादेवा कडे पाहिले जाते. भगवान विष्णूंनी हा योग सूर्यास दिला. आणि सूर्य नारायणांनी हा योग मनु ना दिला आणि मनु पासून हा योग क्रमशः त्यांच्या पुढील पिढीत अवतरित झाला. जैनांचे तीर्थंकर ऋषभदेव ही मनु नंतर तीन-चार पिढ्यांमध्येच येतात. प्रभू श्रीराम हे मनुच्या १२६व्या पिढीत जन्मले. मनुला एक पुत्र इक्कांकू नावाचा व एक कन्या ईला नावाची झाली. इक्कांकू यांच्या पासून पुढील पिढीही सूर्यवंशी म्हणून ओळखली जाऊ लागली

तर मनुची मुलगी ईला हिच्यापासून चंद्रवंश स्थापित झाला. या चंद्र वंशातच कौरव पांडव आणि भगवान श्रीकृष्ण हेही जन्मले. क्रमशः.....

दृष्टिकोन

एखाद्या गोष्टीकडे आपण कोणत्या अँगलने बघतो हे महत्त्वाचे असते, त्यामुळे नेहमी बघण्याचा दृष्टिकोन चांगला ठेवावा म्हणजे चांगलेच पदरात पडेल.

सुख दुःखाचे तरंग माणसा-माणसाचे

वसंत कुलकर्णी,
छ.संभाजीनगर,
मो. 96730 67194

स्वराज्याचे तेजपर्व क्रान्तीवीर सावरकर

वैयक्तिक पातळीवरून आपण जर समाजराष्ट्र देश याचाविचार केला तर आपण किती क्षुद्र आहोत, खूप मागे आहोत, असे वाटते. म्हणजे मला हे सांगायचे आहे कि, जे थोरपुरुष, संत समाजसेक वीर क्रांतीकारक होऊन गेले, त्या त्या क्षेत्रात त्यांनी आभाळभर कार्य केले. ते सुद्धा याच सुखदुःखातून, तरंगातून गेले. त्यांनासुद्धा घरदार मुले होते पण त्यांनी आपले ध्येय साध्य केले. स्वातंत्र्यपूर्वी टिळक, आगरकर, गोखले ते सावरकर यांचे बलिदान किती मोठे.. लहानपणापासून कष्ट व खडतर प्रयत्नातून ही जनमानसात प्रिय झाली. असेच असेच एक नाव वि.दा.सावरकर.. त्याचे कार्य व बलिदान आपण अनेक पुस्तके, ग्रंथातून वाचतोच. फक्त त्यांच्या जन्मदिनी आठवण व त्यांना प्रणाम. ते एक क्रांतिकारक समाजसुधारक, कवी, नाटककार, दृष्टेभाषाप्रभू, स्वतंत्रते भगवते व तुजसाठी जनन ते मरण म्हणणारे, हिंदवी स्वराज्याचे स्वप्न पाहणारे एक तेजपर्व होते. गूड डे व्हेरी गूड मॉर्निंग.

आरोग्य संजीवनी

घशातील जंतुसंसर्ग

ज्योतिर्मय साहित्य
उपाययोजना

१) घशाची सूज उतरण्यासाठी आपल्याला गरम पाणी पिण्याचे व हळद मिठाच्या पाण्याच्या गुळण्या करा. २) सुंठ, गवती चहा, ज्येष्ठमध, हळद, पुदिना यांचा चहा करा लिंबू पिळून घ्या. ३) घशाला झालेले इन्फेक्शन घालवण्यासाठी पेरूचे पान अत्यंत उपयुक्त आहे. पेरूच्या पानात आयुर्वेदिक गुणधर्म आहेत. ते चाऊन अथवा उकळून रस घ्या. ४) थंडीमध्ये घशाचे इन्फेक्शन होणे ही अतिशय सामान्य समस्या आहे. याच्या जोडीला येणारा ताप, सर्दी यामुळे आपण हैराण होऊन जातो. पण वाफ घेणे हा यारील सोपा उपाय आहे. घरच्या घरी गरम पाणी करून त्याची वाफ घेतल्यास घशाला आराम पडतो. दिवसातून दोन ते तीन वेळा हे केल्यास इन्फेक्शन कमी व्हायला मदत होते. ५) घसा दुखत असल्यास काहीतरी गरम पिण्याची इच्छा होते. अशावेळी गरम काढा प्यायल्यास त्याचा निश्चित फायदा होतो. काढा मध्ये तुळस, लवंग, आले घातल्यास घशासाठी तो जास्त उपयुक्त होतो. असा काढा दिवसातून २ वेळा घेतला तरी घशाला

आराम मिळतो. ६) दोन मिर्चांची पुड किंचित हळद, किंचित काथाची पुड मधात घ्यावी. ७) काथाची फुड गरम पाण्यात घेतल्यास घसा सुटतो. ८) गरम पाण्यात एक लिंबू रस घ्यावा ९) लसणाची पाकळी पिठी साखरेत घालून खायची. १०) मध व जेष्टीमध पावडर, व हळद, कोरफडीचा गर आवाजा साठी एकत्र करून चाटावा. दोन वेळा. ११) घसा दुखत असल्यास आल्याचा तुकडा तोंडात ठेऊन चावा. त्यामुळे तुम्हाला लवकरआराम मिळेल. १२) आल्याचे चार तुकडे, दोन टोमॅटो, मध यांचा रस करून घ्या. १३) पाण्यात कांदा टाकून उकळा व

लवंगामुळे वेदना कमी होतील व मधाने घशाला आराम मिळेल. (१५) पाण्यात बडीसोप टाकून ते काही मिनीटे उकळा त्यानंतर पाणी गाळून घ्या व त्यात मध टाकून थोड्या थोड्या वेळाने प्या. १६) लिंबाचा रस व एक चमचा मध टाकलेले कोमट पाणी प्या. १७) पुरेसा आराम करा. व्यवस्थित आराम केल्यामुळे शरीर इन्फेक्शनला प्रतिकार करू शकते.

आयुर्वेदिक उपाययोजना

१) खदिरादी वटी एक एक गोळी खडीसाखरे सोबत. यामुळे घसा सुजणे, जडजीभ सुजणे, ढास लागणे, घशातील खवखव, खरखर, कफ न सुटणे, घसा लाल होणे यात आराम मिळतो २) एलादी वटी एक एक चार वेळा घेतल्यास ही लवकर फरक पडतो. ३) पोट्यातील अन्नरस घशात येऊन जळजळ आग आग होत असेल तर. जेवल्यानंतर अर्धा चमचा अविपत्तीकर चुर्ण थंड पाण्यात घ्या सोबत. व प्रवाळपंचामृत एक एक गोळी पाव कप दूधात घ्या. अनेक लोकांना घशाच्या जळजळीचा त्रास आहे टेस्ट नॉर्मल येऊन ही कारणे कळत नाही की घशात का जळजळ होतय त्यानी हे उपाय केल्यास निश्चितच फरक दिसेलच.

संकलन -
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क - ९२ ७१ ६६९ ६६९

प्रभातपुष्प

षटकोळी माझी
संध्याराणी जयहिंद कोल्हे (काव्यसंध्या)
कळंब जि.धाराशिव मो. 87885 91371

वैष्णव पताका

घेवूनी हाती माझ्या
वैष्णव पताका छान
सदैव भक्तीत रमते
गळा तुळशी माळ
चंदन टिळा भाळी
वारीत आनंदे चालते

वैष्णव पताका घेवूनी
वारकरी चालती वेगाने
हरी नाम मुखी
भक्ती अंतरी वसे
मदतभाव असे मनी
नांदावे जीवनी सुखी

आईवडील थकतात मुलांच्या काळजीपोटी

ज्योतिर्मय साहित्य
चार दिवस झाले आईचा फोन नव्हता. म्हणून मिहिका स्वतःच माहेरी गेली. "आई अग काय हे? चार दिवस झाले तु फोन केला नाहीस. आणि मी फोन करते आहे, तर माझा फोन घेत नाहीयेस. म्हणून काळजीने घाईघाईत निघाले". दारात उभी मिहिका डोळ्यातील आसवं पुसत काळजीपोटी थोडीशी रागात आईशी बोलत होती. आई मिहिकाचे पदराने डोळे पुसत म्हणाली, "मिहिका बाळा तसं नाही गं. ये बईस. मग बरी आहेस ना बाळा. आणि मुलांना का नाही आणलं". "अगं मीच आले घाईघाईने. बाबा कुठे आहेत?". "झोपलेत अगं. अस्वस्थ आहेत. चार दिवस झाले नित जेवत नाहीयेत. नाराज दिसतायत". बाबा बाबा म्हणत मिहिका आत गेली.

बाबा झोपलेले पाहून दबक्या पावलांनी बाबांजवळ गेली. "बाबा काय झालं? का झोपलात? बरं वाटत नाहीयेका" बाबा गडबडीने उठले. आणि थरथरत्या हातांनी मिहिकाच्या चेहऱ्यावरून, डोक्यावरून, पाठीवरून हात फिरवत म्हणाले, "अरे! कधी आली आमची लाडुली? आणि हे काय तुझे डोळे का खोल गेलेत. काय गं लाडुली, तब्वेत बरी आहे ना". अगं बाळा दोन मुलांची आई तु. खाऊन पिऊन मस्त ठणठणीत राहायचं. बघ किती सुकलीयेस. काय खायचंय? सांग मी जाऊन घेऊन येतो". बाबा थरथरत्या हातांनी कुडता अंगात घालणार तेवढ्यात मिहिका म्हणाली. "बाबा माझं असुधा हो. तुम्ही दोघं खाऊन पिऊन आरामात राहा. किती थकल्यागत वाटताय बाबा.

किती सुकलात. दादा कुठंय? तो गेला ड्युटीला. येईल एवढ्यात. हा बघ आलाच". "ये तायडे कधी आली गं. मला फोन करायचा ना मी आलो असतो तुला घ्यायला". "नाही रे दादा, म्हटलं जाऊन यावं म्हणून मीच आले. बाबा चला बाहेर बसुयात. ये आई, अगं स्वयंपाकाचं असुदे. मी बनवते". आईला बसायला सांगितलं आणि मिहिकाने सगळा स्वयंपाक केला. मग बाबांना गरम पाण्यानी अंधोळ घातली. तेल लावून केस विचरले, चण्याच्या काचा पुसून दिल्या, अंगात कुडतं घातलं. "बाबा, बघा किती मस्त दिसताय".

सर्वजण जेवायला बसले. बाबा दोन घास खाऊन ताटावरून उठले. आणि बाहेर ओट्यावर जाऊन बसले. "बाबा, काय हो? दोनच घास खाऊन ताटावरून उठलात. काय झालं बाबा?". डोळे पुसत आई म्हणाली, "हो बघ ना. अगं जेवण नाहीच अशात यांचं. बाबांना रडू आवरले नाही. मिहिका आणि मोहनचे हात हातात घेत बाबा म्हणाले, "पोरांनो आतच्यानंतर तुमचं कसं होईल रे. कोण काळजी घेईल तुमची, तुम्ही रडताना तुमचे अशु कोण पुसतील, तुम्हाला मायेनं कोण जवळ घेईल, आमच्यानंतर एकमेकांना खाल्लं पिलं कायम विचारत राहा, घरादाराची नित काळजी घ्या, सगळं व्यवस्थित सांभाळा, सांभाळून ठेवा. कुणाचं बोलणं एकूण वादाचं दार उघडू नका.

एकदा का आम्ही गेलो की या बारीक सारीक गोष्टी कुणी सांगणार नाही रे तुम्हाला. आमच्यानंतर तुमच्या डोक्यावरील आभाळ फाटेल रे. मोहनसाठी मी स्वेच्छा निवृत्ती घेतली

म्हणून त्याच्या नोकरीचा प्रश्न सुटला. पण लग्नाचा प्रश्न आहे अजून. घर आहे त्याची काळजी नसावी. मोहन अरे बहिणीला कधी अंतर देऊ नको. हात जोडून विनंती करतो मी तुला. एकुलती एक बहिण तिला एकटं पडू

काळजीपोटी प्रत्येक आईवडिलांची या वयात हीच अवस्था होते. डोक्यात विचारांचं काहूर माजलेलं असतं. तुमच्या काळजीपोटी डोळ्याला डोळा लागत नाही. नेहमी तुमचाच विचार. कसं राहतील, कसं जगतील? पोरांनो आईवडील उतारवयाला लागली कि त्यांच्यासमोर फक्त त्यांची मुलं असतात. दुसरं कांही नाही.

"बाबा असं का म्हणत आहात. आमच्या नात्यात दुराव्याची भिंत कधीच उभी राहणार नाही.

हवं असेल तर मी तसा बाण्ड लिहून देतो". "मोहन अरे बहिण भावाच्या नात्यात कागदी तुकडा आणू नको रे. पोरांनो चाळीस वर्षे नोकरी केली मी. घर झालं, लाडुलीचं लग्न झालं, दोन आमच्यानंतर तुम्ही रिकाम्या पोटी उपाशी जरी झोपलात तरी कुणी विचारणार नाही तुम्हाला. दोन घास खा म्हणणार नाही कुणी. झालं सरलं आमचं आयुष्य. उतारवयाला लागलो आम्ही. तुमच्या काळजीपोटी हे प्रश्न भेडसावणारच आम्हाला. आपल्या मुलांच्या

सौ. मनीषा सोत्रेकर/सोनकांबळे देगलूर. 9960028899

देऊ नको. आमच्यानंतर नित काळजी घे बहिणीची. माहेरचं दार तिच्यासाठी कधी बंद करू नको. आम्ही आहोत तोपर्यंत तुमच्या ताटात चार घास, अर्धी भाकरी जास्तीची देतो आम्ही. पण आमच्यानंतर तुम्ही रिकाम्या पोटी उपाशी जरी झोपलात तरी कुणी विचारणार नाही तुम्हाला. दोन घास खा म्हणणार नाही कुणी. झालं सरलं आमचं आयुष्य. उतारवयाला लागलो आम्ही. तुमच्या काळजीपोटी हे प्रश्न भेडसावणारच आम्हाला. आपल्या मुलांच्या

सावरकर काव्यरंग या स्वातंत्र्यवीर सावरकर लिखित कवनांच्या संगीत दृकश्राव्य अल्बमचे पुण्यामध्ये प्रकाशन ज्योतिर्मय साहित्य

पुणे - 'सावरकर काव्यरंग' या स्वातंत्र्यवीर सावरकर लिखित कवनांच्या संगीत दृकश्राव्य अल्बमचा प्रकाशन समारंभ रविवार, ३१ मे २०२६ रोजी पुणे इंटरनॅशनल सेंटर, सर्व्हे नं.३४ ए, सी-डॅक च्या मागे, पंचवटी, पाषाण, पुणे या स्थानी संध्याकाळी पाच वाजता आयोजित केला आहे. सुप्रसिद्ध कीर्तनकार आणि नाट्य-अभिनेते श्री चारुदत्त आपळे यांनी या समारंभास प्रमुख पाहुणे म्हणून येण्याचे मान्य केले आहे. श्री आल्हाद आपटे, श्री सुरेश राव आणि श्री रविकिरण आपटे यांनी या अल्बमचे संगीत केले आहे. सुविजल चॅनल आणि घर घर सावरकर... प्रतिष्ठान तर्फे या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात येत असून. श्री सात्यकी सावरकर आणि श्री आल्हाद आपटे या कार्यक्रमाचे प्रमुख निमंत्रक आहेत. कवि श्री सतीश सोळांकूरकर या कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन करणार असून अनेक महत्वाची मंडळी यानिमित्ताने उपस्थित राहात आहेत. हा कार्यक्रम सर्वांसाठी खुला आहे.

साहित्यिक मित्रांनो, आता लिहा विनाशस्त कारण आता तुमच्या साहित्याला प्रकाशित करण्यासाठी आले आहे एक भव्य व्यासपीठ

ज्योतिर्मय साहित्याचे विद्यार्थी

"ज्योतिर्मय" साहित्याचे विद्यार्थी. साहित्यावरील प्रत्येक घटना, कथा, कविता, लेख, परीक्षण, पुरस्कार, संमेलन प्रत्येकाची नोंद आम्ही घेणार, मग विचार कसला करता! हो जाओ शूर...

या व्यासपीठावर तुमचे सर्वांचे स्वागत आहे. - संजय व्यापारी, संपादक 7743918559

ज्योतिर्मय-साहित्याचे विद्यार्थी

गावखेड्यातील ग्रामोफोन

ज्योतिर्मय साहित्य
प्रत्येक माणसाला कशाचा नाही कशाचा तरी छंद असतो. मग ते माणसं शहरात राहणारे असोत किंवा गावखेड्यात राहणारे असोत. जसे शहरात आधीच्या काळात मनोरंजनाचे महागडे साधन रहायचे तसेच गावखेड्यात सुद्धा कमी पैशाचे का असेना मनोरंजनाचे साहित्य असायचे आणि याच साधन, साहित्यातून ते आपले मनोरंजन करायचे. असेच एक इंग्रज काळातील मनोरंजनाचे साहित्य आहे. त्याला 'ग्रामोफोन' म्हणतात हा ग्रामोफोन आजच्या पिढीला कदाचित माहित नसणार हे, साहित्य कोणत्याही वीज उपकरणावर, शेलांवर चालत नाही तर त्याला नुसते एक चाबी जरी फिरवली तरी गाणं वाजत असते. हाच ग्रामोफोन गडचिरोली जिल्ह्यातील विसोरा गावात रहिवासी असणारे जेष्ठ कवी एकनाथ बुध्दे यांच्या घरी आहे. अनेक लोक या ग्रामोफोन ला बघण्यासाठी जात असायचे आणि त्याची माहिती जाणून घेत असत.

एकनाथ बुध्दे यांचे आजोबा स्व. गोपाळा बुध्दे ठेकेदार यांना गाणे ऐकण्याचा खूप छंद होता म्हणून त्यांनी मनोरंजनाचे साधन म्हणून १९३२ साली फक्त, १२ रुपये किमतीचा ग्रामोफोन विकत घेऊन आणले होते. आणि त्यातून ते, गाणे ऐकून स्वतःचे मनोरंजन करायचे. त्या काळात कोणाच्याही घरी टी.व्ही किंवा रेडीवो जास्त करून नव्हते म्हणून दूरदूर करून नातेवाईक, गावखेड्यातील लोक त्यांच्या घरी यायचे आणि मोठ्या आवडीने या ग्रामोफोन मधून ऐकू येणारे गीत ऐकायचे. या ग्रामोफोनवर पातळ असलेला गोल साहित्य आहे तो मशिनवर व्यवस्थितपणे ठेवून घेतात, त्यावर दोन, तीन थेंब पाणी शिंपडून पुसून घेतात आणि नंतर बाजूला असलेलं एक साहित्य आहे ते गोल फिरवून घेतल्यानंतर आपोआप गाणे वाजायला सुरुवात होते. जसे रेडीओचा आवाज येतो तेवढाच आवाज या ग्रामोफोन या साहित्यातून आजही ऐकू येतो. परत दुसरे गीत ऐकायचे झाल्यास दुसरं गोल कॅसेट व्यवस्थितपणे बसवून घेतात आणि परत चाबी गोल फिरवून गाणं ऐकतात. हे गावखेड्यातील हे

अतिशय जुनं बिन खर्चाचे ग्रामोफोन नावाचे साहित्य जणू गावखेड्यातील शान आहे म्हणायला काहीच हरकत नाही. म्हणून या जुन्या साहित्याला, आठवण म्हणून किंवा येणाऱ्या भावी पिढीला याचे महत्व

कळावे यासाठी एकनाथ बुध्दे यांनी या, साहित्याला एका पेटीत व्यवस्थितपणे सांभाळून ठेवले आहेत. ज्यांना कोणाला हे ग्रामोफोन बघायचे असते ते जातात आणि त्यातून कशाप्रकारे गाणं ऐकायला येतं ते, मोठ्या कुतुहलाने बघतात. असे हे, गावखेड्यातील मनोरंजनाचे साधन, साहित्याची महानता खरंच पुढील पिढी जाणून घेईल...? या अशा जुन्या साहित्यातून फक्त मनोरंजन होत असायचे आणि त्यातून आनंद मिळत असायचा म्हणून कुठेतरी आधीचे लोक मर्यादा बाळगून जगत होते ती मर्यादा, संस्कृती पुढील पिढीला खूप काही शिकायला भाग पाडत होती आता मात्र हातोहाती मोबाईल फोन आल्यामुळे कोणी एकत्रीत बसून दोन शब्द बोलत नाही तर आपुलकी आणि संवाद कुठून बघायला मिळेल ही आजची वास्तविकता आहे. गेल्या काही वर्षांत या ग्रामोफोन या साहित्यातून मनोरंजन करण्यासाठी कुठंबातील लोक, शेजारचे लोक एकत्रीत बसून गाणे ऐकायचे आता हे साहित्य मात्र लुप्त होण्याच्या मार्गावर दिसत आहे. असे हे गावखेड्यातील मनोरंजनाचे साधन असलेलं ग्रामोफोन जुनं, ते सोनं आहे म्हणायला काहीच हरकत नाही

सांगता येत नाही आणि सहनही होत नाही.....

तुमचे प्रॉब्लेम लपवून ठेवू नका त्यासाठी तज्ज्ञ डॉक्टरांचे मार्गदर्शन घ्या फोनवर आणि घरीबसून औषधी मिळवा.

■ ऑनलाईन औषधोपचार : आता सर्वकाही झाले आहे ऑनलाईन मग आजारपणात पण घरबसल्या औषधोपचार घ्या, कुठेही जाण्याची गरज नाही, वेळ व पैसा वाचवा 100% खात्रीशीर झाला,

गुप्तरोग, शारीरिक थकवा, बऱ्याच गोष्टी कोणालाही सांगण्यास लाज वाटते अशा वेळेस फक्त फोनवर तुम्ही तुमचा आजार सांगू शकता व त्यावर आयुर्वेदिक पद्धतीने हमाखास उपाय केला जाईल, पोस्टाने औषध पाठविल्या जातील, प्रसिद्ध आयुर्वेदाचार्य डॉ. शेख ए एच, 37 वर्षाचा अनुभव, 200 पेक्षा अधिक पुरस्कार प्राप्त, 2 लाखापेक्षा अधिक विविध लैंगिक समस्याग्रस्त रुग्णांवर यशस्वी उपचार, आतापर्यंत ५ ऑनररी डॉक्टरेटच्या पदव्या देऊन विविध संस्थांनी त्यांना सन्मानित केलेले आहे. त्यांच्या या कार्याची नोंद लंडन बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड, औप्यासिक बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड, एशियन बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड, हुज-हू-इन एशिया रेकॉर्ड्स मध्ये विक्रमी नोंद झालेली आहे. सेक्स विषयक कोणताही प्रॉब्लेम असो फक्त एकदा फोन करा व मार्गदर्शन घ्या. व तुमचे प्रश्न सोडवा.

Dr Shaikh A H - 98606 99906

उत्तराखंडमधील एक निसर्गरम्य प्रवास

विश्वास देशपांडे, चाळीसगाव. 94037 49932

भाग - 4

आज आम्ही रानीखेत या ठिकाणी भेट देऊन पुढे जिम कॉर्बेटला जाणार होतो. आजही दिवसभर प्रवासाची तयारी ठेवावी लागणार होती. डोंगरातील अरुंद पण निसर्गरम्य रस्त्यातून वाट काढत बस भराभर रानीखेतच्या दिशेने वाटचाल करीत होती. वेळोवेळी आमच्या बस चालकाचे कुशल सारथ्य निदर्शनास येत होते. कौसांनी ते रानीखेत अंतर साधारणपणे ५८ किमी असले तरी डोंगराळ आणि अरुंद रस्त्यांमुळे तिथे पोहोचण्यासाठी दोन ते अडीच तास लागतात. राणी पश्चिमी हिच्या नावावरून रानीखेत हे नाव पडल्याचे सांगितले जाते. समुद्र सपाटीपासून सुमारे ६००० फूट उंचीवर वसलेले हे एक शांत आणि निसर्गरम्य असे हिल स्टेशन आहे. उत्तराखंड मधील अलमोडा जिल्ह्यात ते आहे. इथे कुमाऊं रेजिमेंटचे मुख्यालय आहे. त्याचप्रमाणे आशिया खंडातील सर्वात उंचीवरील उपट गोल्फ कोर्स हे येथील एक प्रमुख आकर्षण आहे. आम्ही गेलो त्या दिवशी मात्र काही कारणाने हे गोल्फ कोर्स बंद होते. त्यामुळे आम्हाला ते पाहता आले नाही. परंतु आमच्या विनंतीनुसार बसने या गोल्फ कोर्स मैदानाला एक फेरी मारली. त्याचा परिसर अतिशय भव्य आणि विशाल असल्याचे त्यातून लक्षात आले. क्रमशः.....

उपेक्षित उर्मिला त्याग की मूक प्रतिमूर्ति

लेखिका - डॉ. मीना श्रीवास्तव

उर्मिला और लक्ष्मण के दो पुत्रों ने लक्ष्मण के समाधि लेने के उपरांत भी अयोध्या के गौरव को बनाए रखा। रामायण के एक संस्करण के अनुसार उर्मिला श्रीराम की जलसमाधि के पश्चात अपना कर्तव्य निभाने हेतु राजमाता के रूप में लव कुश के राज में जीवित रही। सारे कर्तव्य निभाने के पश्चात उर्मिला ने सरयू किनारे समाधि द्वारा देह त्याग किया। देखिये न, हर व्यक्ति अपना विधिलिखित लेकर आता है। जीवन भर कनिष्ठ कन्या, बहू, त्यागी पत्नी और वीरमाता उर्मिला का चरित्र चन्दन जैसा है। घिसते हुए अपनी सुगंध फैलाना उसका कर्तव्य होता है। उर्मिला की मूक वेदना प्रत्यक्ष उसका पति समझ नहीं पाया, या यूँ कहें कि उसका परम उद्दिष्ट राम की सेवा करना था। रामायण का हर पात्र अपनी पीड़ाओं को झेलते हुए भी अपने कर्तव्य से विमुख नहीं होता। विरहानि में जलती हुई उर्मिला का प्राक्तन १४ साल के लक्ष्मण के वनवास तक ही सीमित नहीं था। लेकिन महर्षि वाल्मीकि के रामायण के पात्रों को भावना में बहने की स्वतंत्रता नहीं है। उन्हें तो समाज के समक्ष कर्तव्य परायण व्यक्तियों के आदर्श चित्रित करने थे। उर्मिला का करुणरस से सराबोर व्यक्तित्व आदर्श नारी का प्रस्थापित रूप है। जब तक रामायण है, तबतक त्यागमूर्ति उर्मिला अमर है!

कृषि-सागर

सागर राजेंद्र सोनवणे BSc. Agri. मो. 77578 47104 ताडपिपळगाव ता. कन्नड जिल्हा छत्रपती संभाजीनगर

पपईवरील व्हायरसची लक्षणे: पानांवर पिवळसर आणि हिरवे डाग पडणे.

पाने आकसणे किंवा वाकडी-तिकडी होणे (ज्याला आपण 'बोकड्या' म्हणतो). फळांवर गोलाकार रिंगसारखे डाग दिसणे. झाडाची वाढ खुंटणे. व्हायरस रोखण्यासाठी 'सक्सेस अॅग्री' कडक कृती आरंभ करा: १. प्रसार रोखणे (Vector Control): पपईवर व्हायरस स्वतःहून येत नाही, तो पांढरी माशी (White Fly) आणि मावा (Aphids) यांच्यामार्फत पसरतो. त्यामुळे या किडींचे नियंत्रण करणे म्हणजेच व्हायरस रोखणे होय. उपाय: पिवळे आणि निळे चिकट सापळे (Sticky Traps) एकरी ४०-५० लावावेत. फवारणी: फिमोनिल ५% किंवा इमिडाक्लोप्रिड यांसारख्या आंतरप्रवाही कीटकनाशकांची नियमित फवारणी करावी. २. प्रतिकारशक्ती वाढवणे (Immunity Booster): झाडाची अंतर्गत शक्ती वाढवण्यासाठी खालील घटक महत्त्वाचे आहेत: सूर्यम अन्नद्रव्ये: ड्रिप आणि मॅनॅशियमची कमतरता व्हायरसला आमंत्रण देते. त्यामुळे 'सक्सेस अॅग्री'च्या शिफारशीनुसार येड-२ सूर्यम अन्नद्रव्ये घ्यावीत. सिलिकॉन: सिलिकॉनची फवारणी केल्याने पानांची त्वचा जाड होते, ज्यामुळे किडींना रस शोषता येत नाही. ३. जैविक आणि प्रतिबंधात्मक उपाय: लैब्रुवर्गीय पिके टाळा: पपईच्या शेजारी मोसंबी किंवा संत्र्याची बाग असेल तर व्हायरसचा धोका वाढतो. मका/बाजरीचे कुंपण: पपईच्या बागेभोवती ४ फीट मका किंवा बाजरीची लागवड करावी. यामुळे बाहेरून येणारे विषाणू वाहक कीटक मकावरच थांबतात. बाधित झाडे उपटून टाका: ज्या झाडावर व्हायरसची तीव्र लक्षणे दिसतात, ती झाडे मुळासकट उपटून बागेबाहेर नेऊन जाऊन टाकावीत किंवा गाडून टाकावीत. ४. महत्त्वाची फवारणी (Success Agro Formula): व्हायरसची सुरुवात होताच: V-Bind (जैविक उत्पादन) किंवा कोणतेही रजॅक्टर अँटी-व्हायरस ५ मिली + सूर्यम अन्नद्रव्ये २ रॅम प्रति लिटर पाणी याप्रमाणे फवारणी करावी.

